

ESEJISTIČNA RECEPCIJA SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI

Miran Štuhec

Filozofska fakulteta, Maribor

UDK 821.163.6–4.09"19/20":82:111.852

Slovenska esejistika je od začetkov naprej sledila književnemu dogajanju. Pisala je o posameznih literarnih opusih, književnonazorskih temah, estetskih in kritičnih vprašanjih, literarni fenomenologiji, idejnih podlagah književnosti itn. Začetke sistematičnega ukvarjanja s slovstvom postavljam v prvo polovico 20. stoletja; kasneje so med pisci vsi pomembni slovenski esejisti.

slovenska esejistika, slovenska književnost, relevantna književna problematika, literarna fenomenologija, kritika in estetika

The Slovene essay has also followed the literary currents. It considered individual literary oeuvres, literary-ideological themes, aesthetic and critical questions, literary phenomenology, the ideational foundations of literature and so on. I set the beginning of the literary essay in the first half of the 20th century; the Slovene essayists include all the important writers.

Slovene essay, Slovene literature, important literary questions, literary phenomenology, criticism and aesthetics

1

Slovenska esejistika je od svojih začetkov sredi 19. stoletja posredno ali neposredno reflektirala vsa področja oz. vse ključne procese, ki so zadevali Slovence in določali slovenstvo. Med njimi je imela osrednje mesto literatura.¹ To ne more biti presenetljivo, če upoštevamo, da je bila književnost osrednji identifikacijski znak naroda daleč v naš čas, eseje pa so tako praviloma pisali književniki.

Razmeroma obsežnemu korpusu slovenske literarne esejistike se da določiti nekatere notranje zakonitosti. Jasno je, da je področje problemsko-tematsko doživljalo spremembe, vendar je hkrati mogoče argumentirano trditi, da so se določena vprašanja, na katera je skušala odgovoriti esejistika, pojavljala ves čas. Formuliram jih v štiri skupine: prvič so esejisti premišljali posamezna dela oz. posamezne avtorske poetike, drugič so se ukvarjali z literarno fenomenologijo, tretjič je šlo za načelna kritiška vprašanja in dileme estetskega značaja ter četrtič za razčiščevanje literarno-primerjalnih vidikov. Posamezni problemski sklopi so bili logično povezani z literarnozgodovinsko dinamiko, s kulturnopolitičnimi razmerami in idejno-filozofskimi osnovami. Natančneje: slovenska esejistika je razčlenjevala in interpretirala literarna

¹ Ne nazadnje je esejistika pri nas nastala ob literarnih temah; mislim na Stritarjev esej *Prešimove poezije* (1866) ali Celestinovo delo *Naše obzorje* (1883).

dela, ki so bila v slovenski zavesti sicer že dalj časa znana, vendar so v novih kontekstih dobivala drugačne pomene (Priatelj, Iz. Cankar, Kreft, Brnčič, Kermauner, Inkret, Zorn, T. Virk, M. Kos), esejizirala je o aktualni književni produkciji (Jarc, Bartol, Kreft, M. Kos), o slovenskem slovstvu je pisala tako, da je uvide v posamezna dela poglobljala in širila k premislekom o posameznih književnih smereh. Slednje je bilo zelo opazno predvsem dvakrat – v povezavi z eksistencializmom in modernističnimi tokovi ter s postmodernizmom (Kermauner, J. Kos, Medved, Rožanc). K navedenemu uvrščam še zavračanje didaktičnosti in vzgojnosti v zvezi s klerikalno-katoliškimi in socialistično-marksističnimi pogledi na umetnost. Obakrat je namreč šlo za institucionalizacijo literaturi tujih konceptov (Iv. Cankar, Vidmar, Kocbek, J. Kos, Kralj, Zlobec, Štih). Dileme, ki so slovensko esejistiko usmerjale k razčiščevanju literarnofenomenoloških vprašanj, so se pojavile pravzaprav že na začetku prejšnjega stoletja, vzrok zanje pa je treba iskati v širših družbenopolitičnih razmerah ter še posebej v svetovnonazorskih podlagah in nasprotjih časa. Na tem mestu lahko le spomnim na ideološke razlike in politične antagonizme, ki so iz družbenopolitične sfere prehajali v kulturno. Ne glede na ostrino nasprotij med katoliškimi in liberalnimi pogledi je treba ugotoviti, da je prav ta situacija ustvarjala vitalne pogoje za plodno razpravljanje o nekaterih osrednjih vprašanjih književnosti, umetnosti, literarne kritike, o mejah književnega angažmaja, vsebini estetskih vprašanj ipd. Dileme so svoje presečišče enkrat bolj, drugič manj plodno definirale prav na fenomenološki ravni književnosti. Teme, ki so se tu pojavljale, je mogoče razvrstiti v razpon od iskanja metafizičnih zakonitosti literature do možnosti njene materializacije, od zahteve po popolni avtonomiji, ki da izhaja iz samega bistva umetnosti, do funkcionalizacije in instrumentalizacije (Iz. Cankar, Vidmar, F. Vodnik, Kocbek, Kreft, Pirjevec, J. Kos, Rožanc, T. Virk). V ta sklop uvrščam še razpravljanja o kritiki in estetiki. Tu so si pisci v glavnem enotni v ugotovitvi, da so kritiška merila težko določljiva in da je kritiku potrebno obsežno poznavanje snovi, intuicija, subtilnost, stališče o umetniški avtonomiji itn. (Vidmar, F. Vodnik, Koblar, Brnčič, Štih, Pogačnik, J. in M. Kos, Grafenauer,² Pirjevec). Posebno v zadnjih desetletjih je esejistika premišljanje o literaturi povezovala z zapleteno problematiko človekove eksistence. Vzroke najdemo v povojnem kolektivizmu in marksistični ideji, kasneje v stiku z zahodnoevropskimi fenomenološkimi in ontološkimi iskanji ter v poudarjenem zanimanju slovenskih piscev za dialog s tujimi filozofi (Kermauner, Pirjevec, J. Kos, Kocbek, Kovač, Grafenauer, T. Virk).

2

Enega ključnih dogodkov v dinamiki književne esejistike vidim v odločitvi Otona Župančiča, ki je ob nastopu uredniškega mesta v *Ljubljanskem zvonu* leta 1917 k pisanju slovstvene esejistike povabil takrat ugledne pisce. Revija se je pravzaprav od začetka profilirala kot osrednji literarni časopis, ki je prek uredniške politike in s honoriranjem prispevkov odločujoče vplival na podobo slovenskega literarnega in

² Knjiga esejev z naslovom *Kritika in poetika*, 1974.

kulturnega prostora. V tem kontekstu je treba imeti urednikovo vabilo za pomembno dejanje tako za revijo, še posebej pa za širši duhovni prostor.³ Župančič je bil že od začetka stoletja znan esejist, njegovi odliki sta bili ob dovršenem jeziku zavzeta osebna vpetost v obravnavano temo in sposobnost objektivne presoje. Vse troje je izpričal že leta 1903 v enem svojih prvih literarnih esejev z naslovom *O pesmih Aleksandrova*. Esejist v njem Murnov pesniški opus, predvsem pa pesnikov značaj, postavlja v kontekst socialnih razmer, značilnosti slovenstva in odnosa do umetnosti. Župančič izhodiščno temo esejistično strpno in hkrati zavzeto širi v kritiko obstoječe situacije, kjer najde pomanjkanje vitalizma, samozvesti, a tudi samozadostnost ter usmerjenost k materialnim dobrinam. V istem času so se s slovenskimi pisatelji in pesniki ukvarjali še Ivan Prijatelj (*Drama Prešernovega duševnega življenja*, 1905, *Domovina, glej umetnik*, 1921), France Koblar (*Ivan Pregelj*, 1924 in F. S. Finžgar, 1931), Srečko Kosovel (Igo Gruden, 1926), France Vodnik (*Edvard Kocbek (Ob pesnikovi zbirki Zemlja)*, 1934) idr. Med njimi je treba opozoriti na obsežno ter literarno- in kulturnozgodovinsko pomembno urejanje književnega opusa Ivana Cankarja. Delo je opravil Izidor Cankar v letih 1925–1936. Posamezne knjige je opremil s tako imenovanimi *Uvodi*, od katerih je največ esejev. Ti kažejo na avtorjevo razgledanost, zrelost, toleranco ter predvsem celovit in sistematičen uvid v literarne, duhovne in socialne plasti Cankarjeva dela. Hkrati izražajo esejistov literarnoumetniški koncept, estetske podlage in idejno perspektivo. Tako Cankar v posameznih besedilih ustvarja družbeno in ideološko podlago za interpretacijo ter obenem razvija svoja nazorska stališča. Nekatera esejistova spoznanja presegajo čas, v katerem so nastala; tako opozarja, da je Ivan Cankar, izhajajoč iz takrat aktualnih evropskih filozofij in upoštevajoč specifiko slovenskega človeka, ustvaril lastno etiko, ki je niti liberalni niti katoliški krog nista mogla sprejeti.

Analiza korpusa kaže, da so avtorji posamezna dela slovenskega slovstva praviloma zajemali ob upoštevanju snovno-tematskih, jezikovno-slogovnih in idejno-filozofskih značilnosti ter jih hkrati utemeljevali prek svojih različnih umetniško-nazorskih podlag. Slednje so se v čistejši obliki pokazale pri bolj izrazitih piscih in seveda ob delih, ki so to omogočala. V prvi vrsti mislim na esejistično-literarna para Prijatelj-Prešeren in Cankar-Cankar. Ivan Prijatelj je tako na podlagi sistematično zbranega gradiva potrjeval literarni nazor, po katerem je smisel književnosti treba iskati v vključevanju individualnega doživetja v kolektiv, Izidor Cankar je svoj pogled utemeljil na presečišču pomembnosti sloga, ki določa globinsko plast literarne umetnine, in ob kontekstualnem vidiku, ki književno delo postavlja v razmerje do vprašanj časa. V drugi polovici 20. stoletja je s povečanim zanimanjem za esejistiko nastalo tudi več književnih esejev. Morda je med njimi manj takšnih, ob katerih so se profilirali posamezni estetski koncepti, v vsakem primeru pa so esejisti v svojo perspektivo zajeli pomembna dela slovenske književnosti. Navajam le nekaj primerov. *Esej o dramah Dominika Smoleta* Andreja Inkreta (1968) prinaša do danes enega

³ Sodelavci revijine rubrike *Članki in eseji* so bili F. Levstik, I. Prijatelj, I. Rozman, F. Kozak, A. Loboda, A. Žigon, J. Vidmar idr.

najpomembnejših uvidov v literarni eksistencializem pomembnega slovenskega dramatika. Verjetno najbolj plodovit pisec Taras Kermauner je izdal več knjig esejev, v katerih je pisal o takrat sodobni slovenski pripovedni prozi, denimo *Zgodbo o živi zdajšnjosti: eseje o povojni slovenski prozi* (1975) in *Družbeno razvezo. Sociološko in etično naravnane eseje o povojni slovenski prozi* (1982). V njih je zajel slovensko književnost v razponu od tradicionalizma do modernizma in upošteval vrsto vidnih avtorjev – Zupana, Šeliga, Jančarja, Kovačiča, Švabiča idr. Tako je prišla do izraza njegova, recimo temu, kermaunerska optika, ki literarno predlogo razumeva kot poriv za nastajanje množice vzporednih pomenov in ob tem opozarja na temeljno značilnost samega pristopa – stališče, da je literatura raziskovanje sveta in interpretacija literature dokazovanje njene polifonije. O slovenskem slovstvu so eseje pisali še Drago Šega (*O preprostih zgodbah*, 1951), Filip Kalan (*Zastavica za bedake*, 1958),⁴ Matjaž Kmecl (*Esej o deseniški Veroniki*, 1974), Drago Bajt (*Ljudje, zvezde, svetovi, vesolja: eseji o znanstveni fantastiki*, 1982), Niko Grafenauer (*Tretja beseda: eseji o slovenski poeziji*, 1991), Denis Poniž (*Črtomirovo slovenstvo: eseji in študije o slovenstvu in literaturi 1984–1991*, 1993), Matevž Kos (*Prevzetnost in pristranost: literarni spisi*, 1996), Tomo Virk (*Tekst in kontekst: eseji o sodobni slovenski prozi*, 1997), Aleksander Zorn (*Nacionalni junaki, narcisi in stvaritelji: eseji o slovenski književnosti*, 1999) idr. Če je književna esejistika v prvih desetletjih prejšnjega stoletja ob književnih temah razčiščevala književno-konceptualne vsebine, potem je slovenska esejistika nekaj desetletij kasneje vzpostavila temeljit dialog z vrsto aktualnih evropskih mislecev različnih idejno-filozofskih usmeritev. Denimo Edvard Kovač se je pri interpretaciji Rožančevega dela opiral na Martina Buberja in Emanuela Lévinasa. Njegovo definiranje Rožančeve bogoiskateljske drže je zato poudarjalo globlje etične pomene, ki od abstraktnih teoremov prehajajo na konkretne odnose med ljudmi. Po bogatem filozofskem zaledju se odlikuje esejistika Toma Virka. Utemeljitelj mišljenja biti, nemški filozof Martin Heidegger, je relevanten avtor, zdaj mislim na njegovo kategorijo biti-k-smrti, na primer takrat, ko skuša Virk najti eksistencialno globino Rožančevega pripovedništva. Heideggerjeva misel je bila aktualna še v spisih Nika Grafenauerja (*Tretja beseda*, 1991). V esejih, kjer se je ukvarjal s poezijo Gregorja Strniše in Daneta Zajca (*Odisej v labirintu*, 1988, *Smrtni dar ljubezni*, 1985), se je namreč dosledno gibal znotraj hermenevitičnega kroga, kakor ga je načrtala Pirjevčeva recepcija Heideggerjeve ontološke difference. Zanj obstaja ontološka diferenca med smislom in resnico biti, ki je povezana s sodobnim človekom in se prek njega transformira v sodobno književnost, najbolj dosledno na način lirike.

Vpetost v evropski literarni prostor je slovenska esejistika kazala od začetka. Tako je bil ruski realizem v smislu spodbud sočasni slovenski književnosti v eseju *Naše obzorje* (1883) zanimiv Franu Celestinu, dalje se je z rusko literaturo ukvarjal Ivan Prijatelj (*Perspektive*, 1906, *Dostojevski in Tolstoj: dva literarnozgodovinska eseja*,

⁴ Kalanov esej je bil prvič objavljen leta 1939 v *Sodobnosti*. Kasneje je bil objavljen v zbirki *Nemirni čas*. Esaj je nastal pred 2. svetovno vojno, a se je avtor s svojim stališčem o teznosti romana, instrumentalizaciji oseb in Bartolovi »špekulativnosti« dobro vključil v literarnokritične poglede, ki so iz časa pred letom 1941 v povojni čas sledili socialnoetično naravnani književnosti.

1936). Antona Ocvirka so zanimali nekateri takrat vznemirljivi pisci, denimo Leon Šestov ali André Gide (*Razgovori*, 1933). Zdaj bi seveda lahko naštel več esejistov, recimo Toma Virka (*Kratka zgodovina večnosti*, 1993, *Ujetniki bolečine*, 1995), Vladimirja Kralja (*Razmišljanje o sodobni slovenski dramatik*, 1961), Jožeta Javorška (*Piramida*, 1957), a bistveno ni število, ampak dejstvo, da so ti spisi širili slovenski literarni prostor, spodbujali primerjalni literarnozgodovinski dialog in poglabljali slovensko literarno prakso.

Zdi se, da je slovenska književna esejistika najboljše moči usmerila v razčiščevanje ontologije literarnega dela in estetsko-kritičnih dilem, te pa je vsaj pri nekaterih piscih povezovala z nazorskimi vprašanji in družbeno funkcijo književnosti oz. umetnosti. Pravzaprav to ne preseneča, če upoštevamo že na začetku evocirano stališče, da se je slovenska esejistika zmeraj odzivala na aktualno problematiko. Predvsem dvakrat se je debata o naštetih dilemah močno razvila: v tridesetih letih prejšnjega stoletja ter med letoma 1950 in 1970. Obkrat je treba vzroke iskati zunaj same literature; prvič v ostrih ideoloških nasprotjih med katoliškimi, liberalnimi in marksističnimi pogledi ter drugič v času socialističnih kulturnopolitičnih ambicij; ti seveda niso spregledali didaktičnih možnosti, ki jih je omogočalo slovstvo. Problematika je očitno zaposlovala mnoge: Ivana Prijatelja, Iz. Cankarja, Josipa Vidmarja, Franceta Vodnika, Iva Brnčiča, Tarasa Kermaunerja, Janka Kosa, Dušana Pirjevca, Jožeta Snoja, skratka esejiste, ki so iz različnih nazorskih podstav in idejno-filozofskih stališč hoteli definirati glavne značilnosti literature ter od tod sklepati na njeno družbeno funkcijo in aksiološke okvire. Posebno zanimanje za obravnavanje teh vprašanj je že zgodaj pokazal Izidor Cankar. V *Evolucionizmu v estetiki* je leta 1908 branil estetiko pred evolucionizmom, ki je pod vplivom darvinizma poudarjal razvojni vidik. Pritrjevanje metafizičnemu značaju lepote je očitno tudi v delu *Pogovori o umetnosti* (1910). Temeljito preobrat v svojih pogledih je Cankar opravil leta 1922 v eseju *Kaj je umetnostno pomembno?*; v njem je namreč iskal pogoje objektivnemu vrednotenju umetnine, ki bi bilo povezano z okoliščinami njenega nastanka. Josip Vidmar se je s temo ukvarjal večkrat in do nje zavzel različna stališča. V *Pogovoru o Arhimedovi točki* (1927) je ugotovil, da umetnost uprizarja življenje in obravnava njegova najobsežnejša vprašanja, njeno bistvo pa je nadrazumsko, zato ga je mogoče dojeti le intuitivno. Kasneje je v spisih o razmerju med umetnostjo in nazorom (*Božja misel in razodetje*, 1929;⁵ *Nazor in umetnost*, 1930; *Ideja in kriterij*, 1939) vehementno zagovarjal stališče, da vsak nazor umetniško delo kontaminira, saj da umetnina nastane iz emocionalnih, podzavestnih »globin človeškega bitja«; ker je pojav človeške zavesti, abstraktnih misli o idealu, ne more biti rezultat ideoloških razlogov ali svetovnonazorskih motivov. Leta 1936 je France Vodnik v eseju *K vprašanju sodobne umetnosti* evociral načelno stališče o bistvu umetnosti, ki poudarja pomen večnih idej in vrednot, globoko doživetje oz. tesno zvezo med duhovnostjo in umetnostjo. Za razliko od Vidmarja, ki je po 2. svetovni vojni spremenil nekatera najbolj prepričljiva

⁵ Vidmar je nasprotoval didaktični estetiki Aleša Ušeničnika (*O svobodni umetnosti*, 1928) oz. t. i. krščanski umetnosti od konca 20. let do začetka 2. svetovne vojne.

predvojna stališča, je Vodnik ostal zvest samemu sebi tudi kasneje, denimo v eseju *O ustvarjalni kritiki* (1950), v katerem zavrača tendencioznost in didaktičnost, poudarja pa pomen ustvarjalčeve avtonomije ter izpostavlja kulturne in duhovne plasti dela. Vidmar je po 2. svetovni vojni vsaj del svoje predvojne svobodomiselnosti, antropocentričnosti in estetskega idealizma nadomestil z marksizmom, kolektivizmom in dialektičnim materializmom ter tako iz najizrazitejšega predvojnega nasprotnika krščanskega nazora v umetnosti postal previden zagovornik marksističnih pogledov na literaturo (*Estetski nesporazumi*, 1957;⁶ *V začaranem krogu*, 1958). Na tem mestu pa je treba opozoriti, da svojih temeljnih pogledov vendarle ni spremenil; tako je leta 1956 v eseju *Lenin in Tolstoj* še zmeraj branil apriornost, nezavednost in nespremenljivost umetnikove narave ter genialnost njegovega estetskega in etičnega videnja, nasprotoval pa je vzgojnosti literature oz. instrumentalizaciji v smislu promoviranja določene ideje. Drugače je pisal Ivo Brnčič, ki je v delih *Fragment o umetnosti* (1935), *Umetnost in tendenca* (1936) in *Umetnost, progres in progresivnost* (1936) izpostavljal pomen socialno usmerjene umetniške ustvarjalnosti ter stališče, da je umetnost v glavnem odvisna od vsakokratnega družbeno-zgodovinskega konteksta, lepota pa je praviloma relativna. V *Fragmentu o umetnosti* tako promovira marksistične poglede na umetnost, ki prek dialektičnega materializma področje vključuje v širšo analizo družbe. Za Brnčiča je umetnost specifična refleksija družbene dinamike oz. bistvenih družbenih antagonizmov. Iz iste idejne in filozofske podlage je izhajal tudi takrat, ko je definiral pojem lepote. Metafizičnost, absolutnost in ahistoričnost lepote je namreč nadomestil z biološkimi in družbenimi pravili. Brez velikega špekuliranja lahko v osnovah njegovega literarnega nazora prepoznamo sicer esejistično strpno, a vendarle dogmatično trditev o tem, da je duhovna dejavnost pogojena z družbenopolitičnimi okoliščinami oz. z razporeditvijo politične moči med družbenimi sloji. S takim stališčem se je seveda povsem ločil od katoliških piscev tistega časa, denimo od zgodnjega Izidorja Cankarja, Antona Vodnika, Franceta Vodnika in drugih, a tudi od liberalnega Josipa Vidmarja, ki mu kljub velikim naporom pojma lepote nikoli ni uspelo definirati. K navedenemu moram dodati še vsaj tri eseje. Na diktat Ivana Bratka o smislu vzgoje, ki mora zajeti tudi slovstveno prakso, se je odzval Janko Kos ter leta 1953 objavil *Preludij in Namesto eseja*; v njiju je poudaril, da mora in more edini ustvarjalni zagon nastati v umetnikovem jazu. Oba spisa lahko danes sprejmemo za previdno, a dovolj jasno branjenje umetnosti pred didaktičnostjo. Kasneje, potem ko je slovenski duhovni prostor že imel izkušnjo z revijami *Beseda*, *Revija 57* in *Perspektive* ter z literarnim eksistencializmom in modernističnimi slovstvenimi tokovi, je Dušan Pirjevec s strukturalističnega vidika v eseju *Idejna etična vsebina in pesniškost pesniškega teksta* (1975) ontološko vsebino književnosti definiral kot zvezo literarnega sporočila, resnice in angažmaja. S tem je poudaril takrat novo stališče, da se na spekulativen način ne da določati idejne strukture umetnine, ker je ta implicirana v samem ustvarjalnem postopku.

⁶ Delo je odgovor na spis Borisa Zihlerla *Umetnost in miselnost*, ki je kritika Vidmarjeve »filozofije umetnosti«. Tema je tudi tokrat problem umetnikove apriorne narave, vprašanje umetnikovega nazora in njegovega pomena v umetnosti.

Pregled zaključujem z esejem *Avtonomija umetnosti* (1987), v katerem Marjan Rožanc – za razliko od nekaterih predhodnikov, npr. Josipa Vidmarja, – umetniškega dela ni utemeljeval na lepoti, ampak je v ospredje postavil idejo in resnico. Tudi umetnikove svobode ni razumel v absolutnem smislu, ampak jo je vključil v napore zajeti kompleksnost življenja in predvsem višjo resnico, ki določa človeka. Stik z Bogom za Rožanca ni razmerje podrejenosti, marveč stik svobodnih in enakovrednih partnerjev, njegova posledica pa je neodvisnost umetnika in umetnosti. Tako stališče je nasprotno tistemu, ki ga je že pred drugo svetovno vojno in po njej zagovarjal Josip Vidmar. Spomnimo, da je zanj gojenje religioznih čustev sicer stvar posameznika, v vsakem primeru pa zato, ker pomeni beg od resničnih problemov, neproduktivno.

Navedene misli so prenovile ustaljene vzorce, po katerih je del slovenske stroke sprejemal književno dogajanje; njihova teoretska osnova je bila namreč dovolj vznemirljiva in sodobna, da se ji ni bilo mogoče izogniti. Kratek uvid končujem z ugotovitvijo, da je med pisci pred 2. svetovno vojno in po njej razlika. Prvič je šlo za udejanjanje različnih idejnih, filozofskih in nazorskih izhodišč na področju umetnosti oz. književnosti, drugič pogosto za previdno literarnoumetniško upiranje kulturni politiki in iskanje kolikor toliko sprejemljivega sodelovanja med obema poloma – političnim in književnim.

Slovenska esejistika se je večkrat ukvarjala še s fenomenologijo poezije in avtomatskimi premisleki (Šega, Udovič, Kocbek, Snoj, Medved, Strehovec, U. Zupan, Grafenauer). Tu moram izpostaviti Grafenauerjevo zbirko esejev *Odisej v labirintu: eseji o slovenskem pesništvu* (2001), v kateri avtor prek poetike slovenskih pesnikov od romantike naprej ter upoštevajoč lastni ustvarjalni modus razkriva pomembne ontološke in estetske gradnike slovenske poezije.

3

Glede na povedano je mogoče ugotoviti, da je slovenska esejistika dosledno premišljala in aktualizirala sočasno književno dogajanje, ga poskušala razumeti in utemeljiti tako, da je pisala o avtonomiji umetniškega dela, sooblikovala estetske koncepte in kritiška merila, se poglobljala v problematiko gledališča in poezije, razčiščevala vsebino posameznih poetik, razmišljala o literarnem angažmaju, težko določljivih odnosih med umetnino in umetnikom ter umetnino in bralcem oz. raziskovalcem, tolmačila posamezna dela, iskala stik z literarno zgodovino ter odkrivala sociološke vidike, iskala možnosti sovpadanja ekonomske učinkovitosti z umetniškostjo itn. Če k temu dodam še vrsto literarnih interpretacij, ki so jih avtorji širili v razpravljanje o bivanjskih temah, moram ugotoviti, da je bil stik med slovensko književnostjo in slovensko esejistiko ves čas zelo ploden.

Literatura

- BAJT, Drago, 1982: *Ljudje, zvezde, svetovi, vesolja. Eseji o znanstveni fantastiki*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- BRNČIČ, Ivo, 1954: *Generacija pred zaprtimi vrati*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- CANKAR, Izidor, 1968: *Leposlovje – eseji kritika* (1. knjiga). Ljubljana: Slovenska matica.

- CANKAR, Izidor, 1969: *Leposlovje – eseji kritika* (2. knjiga). Ljubljana: Slovenska matica.
- CELESTIN, Fran, 1883: Naše obzorje. *Ljubljanski zvon* III/1–7. 45–54, 113–119, 169–172, 236–243, 321–327, 395–398, 455–457.
- GRAFENAUER, Niko, 1991: *Tretja beseda. Eseji o slovenski poeziji*. Maribor: Obzorja.
- GRAFENAUER, Niko, 2001: *Odisej v labirintu: eseji o slovenskem pesništvu*. Ljubljana: Nova revija.
- INKRET, Andrej, 1968: *Esej o dramah Dominika Smoleta*. Maribor: Obzorja.
- JAVORŠEK, Jože, 1957: Piramida. *Naša sodobnost* V/6. 751–764.
- KALAN, Filip, 1958: *Nemirni čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- KERMAUNER, Taras, 1975: *Zgodba o živi zdajšnjosti. Eseji o povojni slovenski prozi*. Maribor: Obzorja.
- KERMAUNER, Taras, 1982: *Družbena razveza*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- KMECL, Matjaž, 1974: Esej o deseniški Veroniki. Sandi Sitar: *Z Desenic Veronika z Desenic*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- KOBLAR, France, 1976: *Moj obračun*. Ljubljana: Slovenska matica.
- KOS, Janko, 1971: Vprašanja o lepoti in umetnosti. *Sodobnost* XIX/4. 45–54, 1086–1098, 1220–1228.
- KOS, Janko, 1979: Esej in Slovenci. *Sodobnost* XXVII/1. 39–56.
- KOS, Janko, 1983: Vidmarjeva estetika ali esej o lepoti. *Moderna misel in slovenska književnost*. Ljubljana: Cankarjeva založba. 345–370.
- KOS, Janko, 1953a: Namesto eseja. *Beseda* II/1. 86–91.
- KOS, Janko, 1953b: Preludij. *Beseda* II/2. 4–10.
- KOS, Matevž, 1996: *Prevzetnost in pristranost*. Ljubljana: Kulturno društvo Literatura.
- KOSOVEL, Srečko, 1977: *Zbrano delo III/1 in 2*. Ljubljana: DZS.
- KOVAČ, Edvard, 2000: *Oddaljena bližina*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- OCVIRK, Anton, 1933: *Razgovori*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- PIRJEVEC, Dušan, 1975: Idejna etična vsebina in pesniškost pesniškega teksta. *Jezik in slovstvo* 20/8. 268–272.
- PRIJATELJ, Ivan, 1952: *Izbrani eseji I*. Ljubljana: Slovenska matica.
- PRIJATELJ, Ivan, 1953: *Izbrani eseji II*. Ljubljana: Slovenska matica.
- PONIŽ, Denis, 1993: *Črtomirovo slovenstvo: eseji in študije o slovenstvu in literaturi: 1984–1991*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- ROŽANC, Marjan, 1990: *Manihejska kronika*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- ŠEGA, Drago, 1966: *Eseji in kritike*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- VIDMAR, Josip, 1975: *Izbrano delo 3: eseji*. Maribor: Obzorja.
- VIRK, Tomo, 1993: *Kratka zgodovina večnosti*. Ljubljana: Mihelač.
- VIRK, Tomo, 1995: *Ujetniki bolečine*. Ljubljana: Mihelač.
- VIRK, Tomo, 1997: *Tekst in kontekst*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- VODNIK, France, 1964: *Ideja in kvaliteta*. Maribor: Obzorja.
- VODNIK, France, 1971: *Prevrednotenja*. Maribor: Obzorja.
- ZORN, Aleksander, 1999: *Nacionalni junaki, narcisi in stvaritelji*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- ŽUPANČIČ, Oton, 1984: *Zbrano delo IX*. Ljubljana: DZS.